

UMUMTA'LIM TIZIMIDA O'QITUVCHILARNING SIFAT FAOLIYATINI BAHOLASH

Sharipova Umeda Tolibjonovna

Kattaqo'rg'on shahar 14-IDUM direktori

Kattaqo'rg'on, O'zbekiston,

E-mail: saripovaumeda425@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20105444>

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida o'qituvchilarning sifat faoliyatini baholash tizimini yaratishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Zamonaviy ta'lim sharoitida o'qituvchi faoliyatini baholash nafaqat nazorat vositasi, balki pedagogik mahoratni rivojlantirish va ta'lim sifatini oshirishning muhim mexanizmi sifatida qaralishi zarur. Maqolada xalqaro tajribalar, xususan, OECD davlatlari, Kosta-Rika, Indoneziya hamda Janubiy Sudan misolida o'qituvchilarni baholash tizimlari tahlil qilingan. Shuningdek, baholash tizimining asosiy komponentlari — pedagogik kompetensiyalar, shaxsiy sifatlar, kasbiy rivojlanish va o'quvchilar natijalari asosida tuzilgan konseptual model taklif etilgan. Maqola yakunida umumta'lim maktablari uchun o'qituvchilar faoliyatini baholashning kompleks tizimini joriy etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: o'qituvchi faoliyatini baholash, sifat faoliyati, pedagogik kompetensiya, reyting tizimi, refleksiya, kasbiy rivojlanish, baholash mezonlari.

Annotation. This article explores the theoretical and practical foundations for developing a system to evaluate the quality of teachers' performance in general education schools. In the context of modern education, teacher evaluation should be considered not only as a tool of control, but also as an important mechanism for enhancing pedagogical skills and improving the quality of education. The article analyzes international experiences, particularly those of OECD countries, Costa Rica, Indonesia, and South Sudan, in assessing teacher performance. Furthermore, a conceptual model based on key components—pedagogical competencies, personal qualities, professional development, and student outcomes—is proposed. In conclusion, the article provides scientific and practical recommendations for implementing a comprehensive system for evaluating teachers' performance in general education schools.

Keywords: teacher performance evaluation, quality performance, pedagogical competence, rating system, reflection, professional development, assessment criteria.

Аннотация. В данной статье раскрыты теоретические и практические основы создания системы оценки качества деятельности учителей в общеобразовательных школах. В условиях современного образования оценка деятельности учителя должна рассматриваться не только как средство контроля, но и как важный механизм развития педагогического мастерства и повышения качества обучения.

В статье проанализирован международный опыт, в частности стран ОЭСР, а также примеры Коста-Рики, Индонезии и Южного Судана по оценке деятельности учителей. Также предложена концептуальная модель, основанная на основных компонентах системы оценки — педагогических компетенциях, личностных качествах, профессиональном развитии и результатах учащихся.

В заключении статьи даны научно-практические рекомендации по внедрению комплексной системы оценки деятельности учителей в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: оценка деятельности учителя, качество деятельности, педагогическая компетенция, рейтинговая система, рефлексия, профессиональное развитие, критерии оценки.

O'zbekiston umumta'lim tizimida bugungi kunda o'qituvchilar faoliyatini baholash asosan attestatsiya jarayoni va mehnat natijalarini kuzatish orqali amalga oshirilmoqda. Biroq, mavjud tizim ko'proq rasmiyatchilik xususiyatiga ega bo'lib, o'qituvchining pedagogik mahorati, shaxsiy sifatlari va kasbiy rivojlanish dinamikasini to'liq qamrab olmaydi. Indoneziyada o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich maktablarda faqat davomat va hujjatlar to'liqligiga asoslangan baholash o'qituvchilarning pedagogik, shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarini aks ettira olmaydi [5]. Ushbu maqolaning maqsadi — umumta'lim maktablarida o'qituvchilarning sifat faoliyatini baholovchi tizimni yaratishning ilmiy-metodik asoslarini ishlab chiqish, xalqaro tajribalarni o'rganish va O'zbekiston sharoitiga mos modelni taklif etishdan iborat.

O'qituvchilar faoliyatini baholashning nazariy-metodologik asoslari. O'qituvchi sifatini baholash masalasi pedagogika fanida murakkab va ko'p qirrali hodisa sifatida o'rganiladi. Yaqinda o'tkazilgan keng qamrovli adabiyotlar tahlili (scoping review) asosida o'qituvchi sifatining 50 ta indikatorini aniqlangan bo'lib, ular 7 ta asosiy toifaga guruhlangan [7]. Ushbu indikatorlar o'qituvchining bilimlari, pedagogik ko'nikmalari, shaxsiy sifatlari, o'quvchilar bilan munosabati, kasbiy rivojlanishga intilishi va ta'lim jarayonini tashkil etish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

O'qituvchi faoliyatini baholash tizimi quyidagi asosiy vazifalarni bajarishi kerak:

1. Rivojlantiruvchi vazifa — o'qituvchining kasbiy mahoratini oshirishga yo'naltirish;
2. Nazorat qiluvchi vazifa — ta'lim sifatining davlat standartlariga muvofiqligini ta'minlash;
3. Rag'batlantiruvchi vazifa — o'qituvchilarni samarali faoliyat ko'rsatishga undash;
4. Axborot beruvchi vazifa — boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun ma'lumotlar taqdim etish [4].

Zamonaviy yondashuvda baholash tizimi “o'yin” emas, balki o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi uchun “o'zgarishlarni amalga oshiruvchi mexanizm” sifatida qaraladi [4]. Bu esa baholashni rasmiy nazorat vositasidan tashqariga chiqarib, pedagogik faoliyatni takomillashtirishning uzluksiz jarayoniga aylantiradi.

Xalqaro tajribalar tahlili. OECD mamlakatlarida o'qituvchilarni baholash tizimi ko'p maqsadli xususiyatga ega. Baholash mezonlari sifatida malaka standartlari, o'quv dasturini amalga oshirish qobiliyati, jarayon sifati va pedagogik professionallik kabi sohalar qamrab olinadi. Baholash shakli sifatida ichki (o'zini baholash, reflektiv jurnal, portfel) va tashqi (kuzatuv, intervyu, sinf muhitini baholash) vositalar birgalikda qo'llaniladi [8]. OECD davlatlarining muhim xususiyati — baholash siklining oldingi baholash natijalariga qarab farqlanishidir. Ya'ni, yuqori natija ko'rsatgan o'qituvchilar kamroq tekshiruvdan o'tadi, muammoli deb topilganlar esa intensiv qo'llab-quvvatlash va tez-tez monitoring qilishni oladi [8].

Kosta-Rikada 2023-yilda o'tkazilgan tadqiqotda 294 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchilarining baholash tizimiga munosabati o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'qituvchilar uy vazifalari, davomat va indikatorlar asosida yozma testlarni baholash qoidalarini ma'qullaydi. Biroq, “kundalik ish” komponenti bilan bog'liq mezonlarni tushunish

va qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelishgan. Tadqiqot yakunlari bo'yicha quyidagi tavsiyalar berilgan: (1) baholash komponentlari va ularning foizli vaznlarini qayta ko'rib chiqish; (2) “kundalik ish” komponentining tuzilishi va amalga oshirilishini aniqlashtirish; (3) o'rganishga yo'naltirilgan kompleks baholash yondashuvlarini joriy etish [1].

Indoneziyada boshlang'ich maktab o'qituvchilarini baholash tizimining holati tahlil qilinganda, mavjud tizim faqat miqdoriy ko'rsatkichlar (davomat, hujjatlar to'liqligi) ga asoslanganligi aniqlangan. Bu esa o'qituvchilarning pedagogik, shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarini to'liq aks ettira olmagan. Holistik baholash tizimini joriy etgan maktablarda o'qituvchilarning motivatsiyasi, kompetensiyasi va o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari sezilarli darajada oshgan [5].

Janubiy Sudanning Gedaref shtatida umumta'lim maktablarida o'qituvchilar faoliyatini baholashda qo'llaniladigan mezonlar o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, baholashda quyidagi yo'nalishlar qo'llaniladi: ta'limiy-madaniy soha (o'rtacha 2,53 ball), shaxsiy sifatlar va insoniy munosabatlar (2,45 ball), ta'lim muhitini rejalashtirish va boshqarish (2,57 ball). Tadqiqotda gender omili bo'yicha sezilarli farqlar aniqlangan bo'lsa, malaka va ish tajribasi bo'yicha farqlar kuzatilmagan [9].

O'qituvchilar sifat faoliyatini baholashning konseptual modeli

O'qituvchilar faoliyatini baholash tizimini yaratishda quyidagi asosiy komponentlarni qamrab oluvchi konseptual model taklif etiladi:

1. Pedagogik kompetensiya (35%):

1. O'quv dasturini bilish va amalga oshirish;
2. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash;
3. Darsni loyihalash va samarali tashkil etish;
4. O'quvchilar bilimini baholash usullarini bilish.

2. Shaxsiy va kommunikativ sifatlar (20%):

1. O'quvchilar bilan samarali muloqot qilish qobiliyati;
2. Hamkasblar bilan hamkorlik madaniyati;
3. Pedagogik refleksiya va o'z faoliyatini tahlil qilish ko'nikmasi;
4. Konfliktlarni boshqarish qobiliyati [10].

3. Kasbiy rivojlanish (15%):

1. Malaka oshirish kurslarida ishtirok etish;
2. Innovatsion tajribalarni o'zlashtirish va tatbiq etish;
3. Ilmiy-metodik ishlanmalar yaratish;
4. Kasbiy tanlovlar va sertifikatlashda ishtirok.

4. O'quvchilar natijalari (20%):

1. O'quvchilarning o'zlashtirish dinamikasi;
2. O'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining rivojlanishi;
3. Xalqaro va milliy baholash dasturlari (PISA, TIMSS) natijalari [3];
4. O'quvchilarning fan olimpiadalaridagi ishtiroki va yutuqlari.

5. Me'yoriy va ma'muriy talablarni bajarish (10%):

1. Hujjat yuritish tartibiga rioya qilish;
2. Mehnat intizomi va davomat;
3. Maktab ma'muriyati topshiriqlarini bajarish.

Taklif etilayotgan modelda baholashning miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari uyg'unlashtirilgan. Har bir komponent bo'yicha o'qituvchining o'zini baholashi, rahbar tomonidan baholash va hamkasblar tomonidan baholash natijalari umumlashtiriladi.

Baholash tizimini amalga oshirish mexanizmlari

O'qituvchilar faoliyatini baholash tizimini amalga oshirishda quyidagi mexanizmlardan foydalanish tavsiya etiladi:

Reyting tizimi — bu o'qituvchilarning kasbiy faoliyatini muayyan mezonlar asosida raqamli ko'rsatkichlarda ifodalash va ularni tartiblash imkonini beruvchi mexanizmdir [6]. Oliy ta'limda keng qo'llanilayotgan reyting tizimi umumta'lim maktablari uchun moslashtirilishi mumkin. Reyting ko'rsatkichlari ochiq va tushunarli bo'lishi, o'qituvchilarning o'z faoliyatini rejalashtirishga imkon yaratishi kerak.

Refleksiya va o'zini baholash. Pedagogik refleksiya — o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, kasbiy rivojlanish yo'nalishlarini belgilash qobiliyatidir [10]. O'zini baholash tizimli ravishda amalga oshirilishi, natijalar kasbiy rivojlanish rejasini tuzishda asos bo'lishi kerak.

Portfel usuli. O'qituvchi portfeli — bu pedagogik faoliyatning turli jihatlarini aks ettiruvchi materiallar to'plamidir. Portfelga quyidagilar kiritiladi:

- Dars ishlanmalari va ularning tahlili;
- O'qituvchilar ishlari namunalari;
- Kasbiy rivojlanish sertifikatlari;
- Innovatsion tajriba materiallari;
- Refleksiv hisobotlar [8].

Kuzatuv va intervyu. Tashqi baholashning eng samarali usullaridan biri bu — darslarni kuzatish va o'qituvchi bilan suhbatlashishdir. Kuzatuv natijalari maxsus protokollar asosida rasmiylashtiriladi va o'qituvchiga tahliliy xulosa bilan taqdim etiladi.

O'zbekiston sharoitida joriy etish imkoniyatlari. O'zbekiston umumta'lim maktablarida o'qituvchilar faoliyatini baholashning takomillashtirilgan tizimini joriy etishda quyidagi omillarni hisobga olish zarur:

Normativ-huquqiy baza. Mavjud “Ta'lim to'g'risida”gi Qonun, Davlat ta'lim standartlari va attestatsiya tartibi to'g'risidagi me'yoriy hujjatlar baholash tizimini takomillashtirish uchun huquqiy imkoniyat yaratadi. Yangi tizim mavjud normativ-huquqiy baza bilan uyg'unlashtirilgan holda ishlab chiqilishi kerak.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari. Raqamli texnologiyalardan foydalanish baholash jarayonini avtomatlashtirish, shaffoflikni oshirish va vaqtni tejash imkonini beradi [2]. Elektron baholash platformalari, onlayn so'rovnomalar va ma'lumotlar bazasini yaratish tizim samaradorligini oshiradi.

Malaka oshirish tizimi. Baholash tizimining rivojlantiruvchi funksiyasini ta'minlash uchun uni malaka oshirish tizimi bilan bog'lash muhim. Baholash natijalari asosida o'qituvchilarning kasbiy ehtiyojlariga mos kurslar tashkil etilishi, zaif tomonlarni rivojlantirishga qaratilgan individual rejalar ishlab chiqilishi kerak.

Umumta'lim maktablarida o'qituvchilarning sifat faoliyatini baholovchi tizimni yaratish quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanishi lozim:

1. **Rivojlantiruvchi xususiyat** — baholash tizimi o'qituvchini jazolash emas, balki uning kasbiy mahoratini oshirishga xizmat qilishi kerak [4].

2. **Komplekslik** — baholash o‘qituvchi faoliyatining barcha muhim jihatlarini (pedagogik kompetensiya, shaxsiy sifatlar, kasbiy rivojlanish, o‘quvchilar natijalari) qamrab olishi zarur [5].
3. **Shaffoflik** — baholash mezonlari va tartibi barcha o‘qituvchilar uchun ochiq va tushunarli bo‘lishi kerak.
4. **Ishtirokchilik** — baholash jarayonida o‘qituvchining o‘zini baholashi, hamkasblar baholashi va rahbar baholashi uyg‘unlashtirilgan holda qo‘llanilishi lozim [8].
5. **Uzluksizlik** — baholash bir martalik emas, balki muntazam va tizimli ravishda amalga oshirilishi, dinamikani kuzatish imkonini berishi kerak.

Amaliy tavsiyalar:

1. Umumta’lim maktablari uchun o‘qituvchi faoliyatini baholashning yagona konseptual modelini ishlab chiqish va uni me’yoriy hujjatlar bilan mustahkamlash;
2. Baholash mezonlarini ishlab chiqishda xalqaro tajribalar (OECD, TIMSS) va milliy ta’lim tizimining o‘ziga xos xususiyatlarini uyg‘unlashtirish;
3. Baholash natijalarini malaka oshirish tizimi va moddiy rag‘batlantirish bilan bog‘lash, lekin baholashning rivojlantiruvchi funksiyasini saqlab qolish;
4. O‘qituvchilarning o‘zini baholash va refleksiya madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan treninglar tashkil etish;
5. Baholash jarayonini raqamlashtirish va elektron platforma orqali avtomatlashtirish;
6. Baholash tizimini bosqichma-bosqich joriy etish, tajriba-sinov maktablarida aprotatsiyadan o‘tkazish.

O‘qituvchilar faoliyatini baholash tizimini takomillashtirish — bu nafaqat ta’lim sifatini oshirish, balki o‘qituvchilik kasbining nufuzini yuksaltirish, pedagog kadrlarning ijtimoiy maqomini mustahkamlashning muhim omilidir. Mazkur sohadagi ilmiy asoslangan yondashuvlar va amaliy tavsiyalar O‘zbekiston umumta’lim tizimining rivojlanishiga muhim hissa qo‘shadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Pawlowski, J., & Herrera-Segura, M.S. (2025). Evaluation Model of Learning in the Costa Rican Educational System: Perceptions of Teachers of I and II Cycles of Basic General Education. *Revista Educare*.
2. To‘raqulova, M. (2024). O‘qituvchilarning kommunikativ qobiliyatini oshirish yo‘llari. *Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal*, 1(7), 52–54.
3. Teaching for Excellence and Equity: Analyzing Teacher Characteristics, Behaviors and Student Outcomes with TIMSS. (2025). Springer.
4. OECD. (2025). Teachers for the 21st Century: Using Evaluation to Improve Teaching. OECD Publishing.
5. Teacher Performance Evaluation: A Holistic Approach to Improving the Quality of Education in Elementary Schools. (2025). *Directory of Open Access Journals*.
6. Toxirov, B.B. (2023). Oliy ta’lim muassasasi professor-o‘qituvchilar ilmiy va kasbiy faoliyati sifatini baholashda reyting tizimidan foydalanish. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(3 SPECIAL), 1057–1064.
7. Cotton, W., Peralta, L., Simpson, A., et al. (2025). Building understanding of teacher quality: A scoping review. In *Teacher Quality and Education Policy*. Taylor & Francis.

8. Analysis on OECD Early Childhood Teacher Evaluation System. (2024). *KCI Journal*.
9. The criteria used to evaluate the performance of the general education teacher in Sudanese public schools. (2019). *Iraqi Academic Scientific Journals*.
10. Shopo'latov, A.A., & Sobirova, F.F. (2025). Pedagogik refleksiya va o'z faoliyatini baholash. *Zenodo*.